

ALGEMEEN

G. Despy, e. a., *La fortune historiographique des thèses d'Henri Pirenne. Actes du Colloque organisé à l'occasion du cinquantième de la mort de l'historien belge par l'Institut des Hautes Etudes de Belgique, à l'initiative de G. Despy, professeur à l'Université libre de Bruxelles et A. Verhulst, professeur à l'Université de l'Etat à Gand. Bruxelles, 10-11 mai 1985. Suivis de la version française inédite d'un article d'Henri Pirenne et d'une note sur le 'Fonds H. Pirenne' aux archives de VU. L. B., Brussel, 1986 (Archives et Bibliothèques de Belgique. Archief- en Bibliotheekwezen in België. Numéro spécial. Extranummer 28). 185 biz., ill.*

De hier gebundelde 'papers' werden voorgedragen op een colloquium dat naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van het overlijden van Henri Pirenne te Brussel werd ingericht, op initiatief van de Brusselse hoogleraar G. Despy en diens Gentse collega A. Verhulst. De bedoeling van het colloquium was een objectieve evaluatie te brengen van het oeuvre van de befaamde Gentse mediëvist. Het feit dat de tien hier bijeengebrachte bijdragen zo uiteenlopende gebieden bestrijken als de oorsprong van de steden in de oude Nederlanden en de nieuwste geschiedenis van België, is de zoveelste blijk van de veelzijdigheid van Pirennes bedrijvigheid — en dit terwijl de wellicht meest ophefmakende van alle Pirenne-thesissen, die van *Mahomet et Charlemagne*, op het Brusselse colloquium van 1985 bewust werd uitgesloten.

Het is onmogelijk in het bestek van een recensie alle bijdragen te analyseren, zodat we zullen moeten volstaan met een algemene constatering en een paar meer specifieke bemerkingen. De algemene toon van de bundel is gematigd kritisch. In alle objectiviteit wordt zeer vaak geconstateerd dat Pirennes stellingen voor zeer terechte kritiek vatbaar waren, maar toch wordt grote achting opgebracht voor wat hij in het kader van zijn tijd heeft gepresteerd. De enige bladzijden die wat uit de toon vallen zijn de inleiding van Despy en de bijdrage van Fossier. Eerstgenoemde heeft een nogal oppervlakkig en erg kort stuk gepleegd waarin we bijvoorbeeld — zonder enige verbazing — vernemen dat allerlei later ontdekte en uitgegeven teksten nog niet ter beschikking stonden van de gecommemoreerde historicus en dat deze heel wat van zijn standpunten zou hebben 'verfijnd en gecorrigeerd' indien ze te zijner beschikking hadden gestaan. Bevreemdend is daarentegen de passus waarin Despy uitlegt waarom het colloquium niet te Gent is doorgedaan, wat nogal voor de hand had gelegen aangezien Pirenne zeker één van de 'viri illustres' was van de universiteit aldaar. De Brusselse hoogleraar schrijft dat Pirenne de universiteit van Gent in 1930 had verlaten naar aanleiding van 'sa flamandisation légitime' en gaat verder dat het dus onwaarschijnlijk leek dat de universiteit van Gent er aan had kunnen denken om 'une telle commémoration' te organiseren. Wat in 1985 werd herdacht was, dachten we, de vijftigste verjaardag van Pirennes overlijden en niet die van de vernederlandsing van zijn universiteit en het is ons duister waarom de Gentse alma mater geen geschikte plaats was geweest voor een colloquium gewijd aan een evaluatie van het oeuvre van een van haar beroemdste geleerden. Despy legt verder uit dat de Université Libre de Bruxelles 'in die omstandigheden geen rechten kon laten gelden', hoewel Pirenne er in 1906 aan had gedacht Gent te verlaten voor Brussel en hij in deze laatste universiteit in 1930 tot 'professeur agrégé' was benoemd. Om uit al die (nogal spookachtige) moeilijkheden te geraken is men, aldus Despy, op zoek gegaan naar een 'terrain neutre' en dat is dan het Institut des Hautes Etudes de Belgique geworden te

Brussel: waarom de zaken gemakkelijk maken als het ook moeilijk kan! De bijdrage van Fossier mist ons inziens de ernst en de grondigheid die de bundel in het algemeen kenmerken. De Franse mediëvist schrijft over het zeer gecompliceerde probleem van de vroeg-middeleeuwse economie tussen Loire en Rijn op een te ongenueanceerde manier en formuleert zijn zeer absolute positie op een apodictische toon die men in wetenschappelijk werk niet zou verwachten.

Voor de andere bijdragen hebben we niets dan lof. We zijn daarbij vooral getroffen door de meer methodologisch georiënteerde 'papers' van Uyttebrouck, Hasquin en Devleeshouwer. Eerstgenoemde toont op een voortreffelijke wijze aan hoe Pirennes 'finalistische conceptie van de geschiedenis van België' een uitzonderlijk belang moest toekennen aan de vijftiende eeuw, die door de Gentse mediëvist werd beschouwd als 'un aboutissement nécessaire d'une longue évolution'. Uyttebrouck citeert om deze 'interprétation déterministe et nationaliste' te illustreren allerlei revelerende uitspraken van Pirenne over een 'aboutissement naturel d'une évolution séculaire. Il devait venir un moment ...'. Typisch is daarbij dat het toeval a priori wordt uitgesloten. Zo heette het in *La nation belge* van 1899 dat wat het Huis van Bourgondië heeft volbracht 'n'est pas l'oeuvre du hasard' en elders over de Bourgondische Nederlanden: 'Rien ne serait plus faux cependant que d'expliquer par le seul hasard leur extraordinaire fortune': de hertogen hebben de Nederlanden alleen verder gestuurd 'vers le but où ils tendaient depuis des siècles'. Uyttebrouck toont daarentegen aan hoe groot de rol van het toeval in het spel van de dynastische erfopvolgingen is geweest en hoe het allemaal best anders had kunnen verlopen. De boeiende maar erg korte bijdrage van Hasquin sluit goed aan bij die van Uyttebrouck, want hij maakt de kritiek van Pirennes 'klassieke thesis' dat 'la Belgique n'est pas un accident de l'histoire'. Devleeshouwer legt in een boeiende en subtiële bijdrage enkele preconcepties — vooroordelen ware wellicht een te sterke term — van Pirenne bloot en wijst op hun grote invloed niet alleen op diens geschiedbeeld, maar vooral op diens taalgebruik. Devleeshouwer toont hoe Pirenne naargelang zijn persoonlijke voorkeur vergelijkbare ontwikkelingen op een andere toon beschrijft en met een andere woordenschat. Pirenne beroept zich bijvoorbeeld op historische precedenten, doch wanneer Van der Noot dat doet, die Pirennes sympathie niet geniet, heet het dat deze achttiende-eeuwse voorman op de Brabantse constitutie steunde 'à grand renfort de privilèges et de soi disant précédents historiques'. Het absolutisme van koning Willem I wordt veroordeeld, maar de staatsgreep van Brumaire, die de militaire dictatuur inluidde, wordt door Pirenne beschreven als een gebeurtenis die door de Belgen werd 'gezegend'. Boeiend is in dit verband ook Devleeshouwers analyse van de sympathieke en begrijpende houding van Pirenne tegenover het zeer strikte censitaire kiesrecht van de jonge Belgische staat: zo schreef de Gentse historicus over de stand die dat regime heeft ingesteld dat 'het onjuist en onnauwkeurig zou zijn hem ervan te verdenken opzettelijk de overheersing van de burgerij te hebben willen vestigen'.

Een woord nog over de hier uitgegeven lezing die Pirenne op het Internationaal Congres van historische wetenschappen te Berlijn in 1908 heeft gehouden onder de titel 'La formation et la constitution de l'état bourguignon'. Ze bevat een interessante en revelerende analyse, waar de bekende thema's doorklinken van de door de geschiedenis geprogrammeerde Bourgondische Nederlanden (gebaseerd op de steden van het Schelde- en het Maasbekken, wat met de Luikse steden toch even een probleem vormt — vergelijk bladzijden 165 en 170) en van de 'Bourgondische staat' die wordt afgeschilderd als 'le point de contact des deux grands Etats de l'Europe Occidentale, la France et l'Allemagne, et des deux grandes races

qui ont élaboré la civilisation européenne: la germanique et la romane' (158). Zoals bekend is het pas na de eerste wereldoorlog dat Pirenne zich tot de gedachte heeft bekeerd dat de Europese cultuur helemaal niets verschuldigd was aan de inbreng der Germanen, die zonder meer als 'barbaren' werden afgeschilderd². Deze bundel bevat veel dat de historicus tot beleving zal strekken en hem, indien hij minder allergisch is voor zelffouten dan de recensent, zelfs genoeg zal verschaffen.

R. C. van Caenegem

1 Zie over deze merkwaardige ommezwaai onze lezing 'Henri Pirenne: naar aanleiding van de honderdste verjaardag van zijn benoeming te Gent', *Academiae Analecta. Mededelingen van de Koninklijke Academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, klasse der letteren*, XLIX (1987) 102-103.

J. P. Ducastelle, e. a., *Autour de la ville en Hainaut. Mélanges d'archéologie et d'histoire urbaines offerts à Jean Dugnoille et à René Sansen à l'occasion du 75e Anniversaire du C. R. H. A. A.* (Etudes et documents du Cercle royal d'histoire et d'archéologie d'Ath et de la région et musées Athois VII; S. 1.: C. R. H. A. A., 1986, 918 blz., ISSN 0771-5692).

Als het over verstedelijking in de Zuidelijke Nederlanden gaat, denkt men onmiddellijk aan het graafschap Vlaanderen, het hertogdom Brabant en de Maasstreek, gebieden met een lange en rijke stedelijke traditie. Voor het graafschap Henegouwen daarentegen bestaat zo'n traditie op het eerste gezicht niet. Er is natuurlijk Doornik, teruggaand op een antieke 'civitas', Valenciennes (thans in Frankrijk) en voorts nog Bergen (Mons) en enkele kleine stadjes — maar daar houdt het ongeveer wel mee op. Althans: zo lijkt het. In werkelijkheid was er in Henegouwen reeds vanaf de late middeleeuwen een vrij gevarieerd stedelijk leven, dat zich evenwel in belangrijke mate ook in kleinere centra afspeelde, zoals Aat (Ath), Beaumont, Binche, Chièvres, Chimay, Edingen (Enghien), 's-Gravenbrakel (Braine-le-Comte), Lessen (Lessines), Saint-Ghislain, Zinnik (Soignies) en andere.

Een aantal facetten van die onvermoed rijke Henegouwse stadsgeschiedenis wordt in deze bundel behandeld door niet minder dan vierenveertig auteurs, die op deze wijze hulde brengen aan twee verdienstelijke lokale vorsers uit Aat: kunstenaar en veelzijdig amateur-historicus René Sansen en oud-stadsarchivaris Jean Dugnoille. Het was een bijzonder goede gedachte van de uitgevers, dit *Festschrift* rond het ene thema van de stadsgeschiedenis op te bouwen. Hiermede werd het euvel omzeild waar nogal wat van deze gelegenheden uitgaven aan lijden: een allegaartje te zijn van (weliswaar soms erg waardevolle) bijdragen zonder onderling verband.

Het is uiteraard niet mogelijk, en ook weinig zinvol, in detail in te gaan op elk van de bijdragen in dit volumineuze boekwerk (ruim negenhonderd pagina's). Enkele van die bijdragen hebben trouwens slechts een strikt lokale relevantie. We beperken ons tot het aangeven van enkele grote lijnen.

De opbouw van de bundel is chronologisch. Het eerste artikel betreft de vijfduizend jaar oude versterking van Blicquy (door C. Constantin en anderen), het laatste bevat een overzicht van de thans in het Rijksarchief van Doornik aanwezige documenten in verband met het stadje Aat (door J. Nazet). Het grootste deel van de bijdragen (bijna 60%) heeft betrek-